

Språk i fokus: Færøsk

Zakaris Svabo Hansen

Artiklen giver et øjebliksbillede af den situation, som færøsk sprog befinder sig i, med nogle punktnedslag i visse områder, hvor der sker ændringer i sproget. Det gælder syntaktiske ændringer, men også ændringer i det bøjningsmæssige, hvor usikkerhed ser ud til at være tiltagende i brugen af akkusativ og dativ i visse konstruktioner. Bøjning af personnavne lader også til at være på retræte. Generelt sker der ændringer i brugen af det traditionelle bøjningssystem, også i forbindelse med centrale og frekvente ord og syntagmer. Der gives eksempler på engelsk påvirkning i udtale og retskrivning. Mest bliver der dog gjort ud af at gennemgå færøsk nyordspolitik, og der gives et udsnit af nyord gennem tiderne og nu om dage.

I antal talende udgør færøsk det mindste nordiske sprog, og tilbage i tiden var det så uanseligt, at det ikke engang blev opfattet som et selvstændigt sprog, men snarere som en afart af dansk. Den tid er dog for længst forbi, og senere tider har retteligt erkendt, at færøsk har sine egne helt specifikke særtræk, som gør det til et selvstændigt sprog.

I opdelingen i østnordiske og vestnordiske sprog er færøsk traditionelt placeret i gruppen af vestnordiske sprog sammen med islandsk og norsk. Den opdeling er historisk baseret, men billedet er dog mere sammensat end som så. Senere forskning (blandt andre Arne Torp¹) har anfægtet denne kategoriske opdeling i øst og vest og plæderer for en anden model, den såkaldte bølgemodel, som i store træk går ud på, at det snarere er kontakt mellem sprogene, som gør, at de kommer til at have fælles træk. I en færøsk sammenhæng er det klart, at færøsk typologisk set er nærmest beslægtet med islandsk og vestnorsk, men på grund af den tætte kontakt til dansk igennem århundreder er der opstået mange fælles grænseflader i den retning også, især i det uformelle ordforråd.

Sammenlignet med islandsk, hvor specielt bøjningssystemet har holdt sig meget stabilt helt fra de første tider, er der sket mange markante ændringer i færøsk i forhold til norrønt². Det skyldes højst sandsynlig den kendsgerning, at

1 Nordens språk – med røtter og føtter. 2005: 46f, 51f.

2 Norrønt bruges normalt om de nordiske sprog, som blev talt i Norge, på Færøerne og Island i perioden ca. 800-1300.

islandsk bibeholdt sin skriftradition meget stærkt og ubrudt gennem tiderne, hvorimod færøsk i flere århundreder slet ikke eksisterede som skriftsprog men udelukkende som talt sprog på Færøerne.

Færøsk sprog stod i lang tid i skyggen af dansk, og det var fx først i 1938³, at færøsk blev tilladt som undervisningssprog i den færøske skole. Efter det skete der efterhånden en markant styrkelse af færøsk i det færøske samfund.

Med globaliseringen og udbredelsen af diverse elektroniske midler, ikke mindst via internettet, er mange sprog sat under stort pres af større sprog, som har større ressourcer bag sig.

Der sker udviklinger og ændringer i færøsk sprog som i andre sprog. I det følgende vil der blive nævnt nogle eksempler på områder, hvor dette sker.

Kasus i færøsk

I færøsk er kasusbøjning en vigtig del af grammatikken, og de enkelte led i en sætning står i bestemte kasus afhængig af deres funktion i sætningen. Således står subjektet normalt i nominativ og det direkte objekt normalt i akkusativ, dog med undtagelser, hvor det aktuelle verbal styrer dativ snarere end akkusativ. Et eksempel kan illustrere dette. I en sætning som *Eg hittu ein drong* ('jeg traf en dreng') står subjektet *eg* i nominativ og objektet *ein drong* i akkusativ, så det følger det gængse mønster for, hvordan sætninger konstrueres i færøsk. Men en sætning med samme indhold kan udtrykkes i *Eg møtti einum dreingi* ('jeg mødte en dreng'). Her står *eg* også i nominativ, men objektet *einum dreingi* står nu i dativ på grund af verbalet, som i dette tilfælde knytter dativ til sig (og ikke akkusativ). I de tilfælde hvor en sætning derudover indeholder et indirekte objekt, for eksempel *eg skrivaði gentuni eitt bræv* ('jeg skrev pigen et brev'), står det indirekte objekt (*gentuni*) i dativ, mens det direkte objekt (*eitt bræv*) står i akkusativ. Det er det normale mønster. Men nu er der en tendens til, at sådanne indirekte objekter lige så gerne udtrykkes som adverbialled i sætningen via en præpositionsfrase: *Eg skrivaði eitt bræv til gentuna* ('jeg skrev et brev til pigen'). Sådant omformuleret indeholder sætningen nu et direkte objekt og et adverbial, som semantisk indeholder, hvad der før blev udtrykt i det indirekte objekt. Der er således en tendens til, at det indirekte objekt går fra at udtrykkes syntetisk (via en substantivfrase i dativ) til at udtrykkes analytisk (via en præpositionsfrase). Det betyder, at begge udtryksmuligheder – den traditionelle og den nyere – findes og accepteres og er aktive i sproget.

Mere stigmatiseret er den ændring, som lader til at foregå i forbindelse med substantiver, der betegner familierelationer, hvor det traditionelle mønster

3 Vár í Ólavsstovu. 2011: 138, 148.

har været, at det personlige pronomen følger efter substantivet, for eksempel *mamma mín* (ordret 'mor min'), *pápi tín* (ordret 'far din'), *dóttir hansara* (ordret 'datter hans'), *sonur bennara* (ordret 'søn hendes') og så videre. Nu er der især blandt børn og unge en tendens til omvendt ordstilling i sådanne syntagmer, således at det bliver til *mín mamma* ('min mor'), *tín pápi* ('din far'), *hansara dóttir* ('hans datter') og *bennara sonur* ('hendes søn'). Denne ordstilling er for mange ret unaturlig, selv om det ellers er den normale ordstilling i andre tilfælde uden for familierelationer, hvor et personligt pronomen (i genitiv) er tilknyttet et kerneord, jævnfør for eksempel *betta er mín súkkla* ('dette er min cykel'), *batta er tín bók* ('det er din bog'), *bar eru okkara hús* ('dér er vores hus').

En yderligere udvikling af dette med familierelationer består i, at navnefrasen (som består af et pronomen) nu i stedet optræder i form af en præpositionsfrase til kerneordet, således at det bliver til *betta er súkklan hjá mær* (ordret 'dette er cyklen **hos mig**') og *batta er bókin hjá tær* (ordret 'det er bogen **hos dig**'). Denne konstruktion er ikke ny i sådanne sammenhænge, men snarere en hyppigt anvendt variant. Det nye er imidlertid, at den nu også i større og større udstrækning omfatter familierelationer, således at den også forekommer i konstruktioner som *betta er mamman hjá mær* (ordret 'dette er moren **hos mig**') og *batta er pápin hjá tær* (ordret 'det er faren **hos dig**') og så videre (på bekostning af *betta er mamma mín* (ordret 'dette er mor min') og *batta er pápi tín* (ordret 'det er far din')). Den breder sig også over til andre faste ordforbindelser som for eksempel *maðurin hjá mær* (ordret 'manden/ægtefællen **hos mig**') og *konan hjá mær* (ordret 'kone/ægtefællen **hos mig**'), hvor man ellers traditionelt har talt om *maður mín* (ordret 'mand min') og *kona mín* (ordret 'kone min').

Bøjning af personnavne

I færøsk er det sådan, at substantiver blandt andet bøjes i kasus, og det medfører, at personnavne (i egenskab af *proprier*) traditionelt bøjes på lige fod med appellativer, det vil sige enten efter den såkaldte svage bøjning eller den stærke bøjning afhængig af *propriets* art. Den svage bøjning står stadig meget stærkt i forbindelse med navne, og det vil for eksempel sige, at mandsnavne, som ender på *-i* i nominativ, får endelsen *-a* i de oblique kasus (for eksempel *Kári, Kára, Kára, Kára*) og kvindenavne, som ender på *-a* i nominativ, får endelsen *-u* i oblique kasus (for eksempel *Lisa, Lisu, Lisu, Lisu*). Den stærke bøjning af personnavne indebærer større variation i endelserne, og den forekommer især blandt mandsnavne. Der er stærke indikationer på, at den på mange punkter står for fald, således at forstå, at sådanne personnavne af mange ikke

længere bøjes, men snarere anvendes ubøjet i nominativformen, også i tilfælde, hvor navnet naturligt står i akkusativ eller dativ. Som eksempel på dette kan nævnes mandnavne som Hallur og Leivur, som i akkusativ har formen Hall og Leiv og i dativ Halli og Leivi. Det er ikke ualmindeligt at høre udsagn som *eg sá Hallur* ('jeg så Hallur') og *vit skulu hoyra Hallur syngja* ('vi skal høre Hallur synge') (i begge tilfælde for akkusativ Hall) eller *betta er bókin hjá Leivur ella Leivuri* (ordret 'dette er bogen hos Leivur', det vil sige Leivurs bog) og *eg havi verið hjá Hallur ella Halluri* ('jeg har været hos Hallur') (for dativ Leivi henholdsvis Halli). Der er dog i det sidste eksempel et tegn på, at man markerer dativ, idet der tilføjes en *i*-endelse til nominativformen, selv om det ikke er den korrekte dativform. Sammenfattende ser det ud til, at former som *Hallur* og *Leivur* opfattes som stamme og leksikaliseres som sådan. Det tyder bl.a. de alternative dativer på.

Denne tendens med ubøjede personnavne gælder også delvis visse stednavne. I almindelig sprogbrug er især præpositionen *til* tilknyttet mange by- og bygdenavne, således at de (formelt set i hvert fald) optræder i en genitivform, fordi præpositionen *til* fra gammel tid styrede genitiv, og det har holdt sig især i forbindelse med stednavne og personlige pronomener, men ellers er præpositionen *til* i færøsk generelt gået over til at styre akkusativ. Som eksempler på genitivformer i stednavneforbindelser kan nævnes *til Klaksvíkar*, *til Viðareiðis*, *til Vágs*, *til Havnar*. Disse syntagmer lader til stadigvæk at stå meget stærkt, selv om man især blandt yngre mennesker kan høre akkusativformen af stednavnet, for eksempel *til Fuglafjørð*, *til Húsavík*, *til Tvøroyri*. Udviklingen i forbindelse med visse personlige pronomener derimod ser ud til at være nået længere henimod anvendelse af akkusativ i stedet for genitiv, idet syntagmer som for eksempel *til bansara*, *bennara* ('til ham, hende', i genitiv) nu lige så gerne forekommer som *til hann*, *hana* (i akkusativ).

En anden ordforbindelse, som ofte forekommer, er anvendelse af præpositioner som *úr*, *av*, *frá* (i betydningen 'fra') med bynavne. Her er der dog tegn på en standardisering, som går ud på kun at bruge præpositionen *frá* på bekostning af *úr* og *av*, hvor de ellers traditionelt har været brugt. Derfor høres og ses ordforbindelser som *frá Havn*, *Klaksvík*, *Miðvági* i stedet for *úr Havn*, *Klaksvík*, *Miðvági* eller *frá Viðareiði*, *Tvøroyri*, *Toftum* i stedet for *av Viðareiði*, *Tvøroyri*, *Toftum*.

Afvigende kasusformer i brug

Generelt kan man ofte registrere anvendelse af forkert kasus i diverse formuleringer, forkert naturligvis forstået i forhold til den normative grammatik.

Et eksempel er, at pronomen bruges i forkert kasus: *Eg sá tí konuna* ('jeg så

den kvinden’) hvor grammatikken tilskriver, at pronomenformen er **ta** *konuna* (det vil sige *ta* som akkusativform af *tann*). Et andet eksempel af samme slags er *eg hitti teirri konuna* (‘jeg traf den kvinden’) i stedet for *eg hitti ta konuna*. Både *tí* og *teirri* er den form, som man finder i dativ i femininum, *teirri* som den ældre og *tí* som en nyere accepteret form, fremkommet i analogi med dativformerne i henholdsvis maskulinum og neutrum, som i begge tilfælde er *tí*. Det ser derfor ud til at være brug af hyperkorrekte former.

Bortset fra det oplever man i mange tilfælde en stor usikkerhed med hensyn til valg af kasus i forbindelse med mange almindelige verber og verbfraser. Her skal der kun nævnes eksempler med tre af dem, nemlig *hitta* ‘træffe’, *ávirka* ‘påvirke’ og *rinda (fyri)* ‘betale (for)’. Eksemplerne er noteret fra faktisk sprogbrug, både mundtligt og skriftligt. Det første eksempel er *nógv, sum hava hitt føyoyingum ...* (‘mange som har truffet færinger’), hvor *føyoyingum* står i dativ, selv om verbet *hitta* styrer akkusativ. Det andet eksempel er *betta ávirkar okkum øllum* (‘dette påvirker os alle’), hvor verbet *ávirka* styrer akkusativ, men i dette tilfælde er sat i dativ. Det kan ikke ses af den personlige pronomensform *okkum* (‘os’), som er den samme i både akkusativ og dativ, men det afsløres af adjektivet *øllum*, som er dativform (af *allur*), og som har formen *øll* i akkusativ. Det tredje eksempel er *tey skulu rinda fyri upplýsingum* (‘de skal betale for oplysninger’), hvor afvigelsen ligger i brugen af dativ (i *upplýsingum*) i stedet for akkusativ (*upplýsingar*) og lige så gerne tilhører præpositionen *fyri* som selve verbet, idet præpositionen kan styre enten akkusativ eller dativ. Brugen af dativ virker bare aldeles ugrammatisk i det her tilfælde.

Variation i subjekt kasus

Færøsk har den umarkerede ordstilling SVO (= subjekt, verbal, objekt), og subjektet står som før nævnt (næsten) altid i nominativ.⁴ Det er sandsynligvis derfor, at det forekommer, at styrelsen (rektionen) konverterer til at stå i nominativ, når den er placeret på første plads i sætningen, dvs. står topikaliseret, selv om den fortsat står tilknyttet en præposition, som styrer akkusativ eller dativ. Det drejer sig med andre ord om tilfælde, hvor vi har såkaldt præpositionsstranding, som også er almindelig på dansk. Et eksempel på det kunne være: *bann vænti eg mær nógv av* (ordret ‘han forventer jeg mig meget af’), hvor objektet via topikalisering skifter til nominativ, selv om det stadig er fjernstyret af præpositionen *av* og derfor skulle forventes at stå i dativ, jf. den grammatisk korrekte udgave *honum vænti eg mær nógv av*. Uden topikalisering ville det

4 Afvigelserne tilknytter sig visse verber, som fra gammel tid styrer enten akkusativ eller dativ. Det vel mest typiske og frekvente nu om dage er verbet *dáma* (at ‘synes om’, ‘kunne lide’), som styrer dativ, for eksempel *mær dámar* (‘jeg kan lide’).

være utænkeligt og aldeles ugrammatisk at ændre dativ til akkusativ, jævnfør **eg vænti mær nógv av hann*⁵ (ordret ‘*jeg forventer mig meget af han’), som retteligt ville være *eg vænti mær nógv av bonum*. Et andet eksempel er *skipið hava tey ikki hoyrt frá leingi* (‘skibet har de ikke hørt fra længe’), hvor rektionen til præpositionen *frá* er topikaliseret, men samtidig ændrer form fra dativ (*skipinum*) til nominativ (*skipið*). Andre eksempler stammer fra diverse udsendelser i radioen. Her kommer de to første: *tað verður eisini **besin tráðurin**, sum morgunsendingin fer at taka upp* (‘det bliver også denne tråden, som morgenudsendelsen vil tage op’) og *tað er m.a. **besin trupulleiki**, sum nevndin fer at viðgera* (‘det er bl.a. dette problem, som bestyrelsen vil behandle’). Eksemplerne illustrerer, at det er naturligt at sætte de to led, som forbindes med et kopula, i samme kasus, her i nominativ, også inden man har fuldendt sætningen. Her er det faktisk afslutningen, som påvirker substantivfrasen efter verbalet, og som gør, at den bør sættes i akkusativ på grund af verbalet *taka upp* henholdsvis *viðgera*, som begge styrer akkusativ. De sidste to eksempler er: *tað taka allir politikararnir undir við* (‘det tilslutter alle politikere sig’) og *men eisini tað sleppir hon væl frá* (‘men også det kommer hun godt fra’). I begge tilfælde drejer det sig om, at rektionen er topikaliseret og styrelsen bliver stående sidst i sætningen. Følgen heraf er, at rektionen mister forbindelsen til præpositionen og sættes i nominativ i stedet for dativ, som det grammatisk set korrekt burde være, jf. *tí taka allir politikararnir undir við* og *men eisini tí sleppir hon væl frá*.

På andre områder er der en synlig usikkerhed med hensyn til bøjning af pronomen som står i relation til præpositioner eller verber. To eksempler på dette kan illustrere problemet. Det første eksempel er *sum skal avgera, **hvørjum** borgarin hoyrir til* (‘som skal afgøre, hvem borgeren hører til’). Her står pronomenet i dativ, selv om verbfrasen *hoyra til* styrer akkusativ og formen derfor skulle forventes at være *hvønn* snarere end *hvørjum*. Det andet eksempel er *lova nú bara banda mannin inn í facebookbólkin* (‘giv nu bare den manden lov til at komme ind i facebookgruppen’). Her går det i den anden retning, idet verbet *lova* styrer dativ, men forekommer her med akkusativ, det vil sige at det burde være *basum manninum* i stedet for *banda mannin*. Yderligere et eksempel på dette er *Tað hevur gingið sum rótasúpan (...), at NN er ávegis inn í Fólkaflakkin, men **hesum** vil NN ikki kennast við* (‘Det rygtes vidt og bredt, at NN er på vej ind i Folkeflakken, men det vil NN ikke kendes ved’). Her er problemet, at verbfrasen *kennast við* styrer akkusativ, men pronomenet står i dativ. Derfor skulle man forvente formen *hetta* i stedet for *hesum*. Dis-

5 Stjerne (*) foran en sætning markerer, at sætningen anses for at være ugrammatisk.

se eksempler afslører i hvert fald en tiltagende usikkerhed og tvivl hos visse sprogbrugere med hensyn til kasusbrug, og disse eksempler vidner om en stor usikkerhed i bøjningssystemet i begge retninger.

Engelsk påvirkning

Engelsk påvirkning på færøsk er også meget stor og ses på mange områder. Det ses specielt på det leksikografiske område med en hel del låneord, som anvendes især mundtligt, fx engelske ord som *to save*, *game*, *like*, *mail*, som bevarer den engelske udtale, men i den udstrækning, de bruges i skrift, bliver tillempet færøsk retskrivning og får former som at *seyva* (< save), *geyma* (< game), *leika* (< like) og *meyla* (< mail). Låneord, som ikke nødvendigvis er nye i sproget, men som før for eksempel har adopteret udtale fra dansk som långiversprog, kan nu observeres med udtale med forbillede i engelsk, fx substantiv som *subjekt* og *objekt* og de tilsvarende adjektiver *subjektivur* og *objektivur*, hvor udtalen af -j- som /j/ ændres til /dʒ/ under påvirkning fra engelsk.

Engelske låneord høres og ses også meget i spontan tale og uformelt sprog som ad hoc-lån, men også som underliggende i direkte oversættelser i formuleringer som for eksempel denne: [*et navn*] *varð gjørt upp á staðnum* (det vil sige 'navnet blev opfundet på stedet') med tydelig henvisning til engelsk *made up* (i formuleringen *gjørt upp*) som ellers ikke findes i den betydning i færøsk. Taler man i færøsk om at *gera upp*, så er betydningen en helt anden, nemlig især enten 'at optrevle (en forvikling)' eller 'afregne'.

Et andet område tilhører skriftsproget, hvor engelsk påvirkning ses i, at ord, som har været og burde skrives i et ord, nu ofte ses skrevet i to ord, for eksempel *heildar loysn kring húsið*⁶ (*heildar loysn* < *heildarloysn*; da. helhedsløsning), *heilt fantastiskt arbeiði tyrlu manningin ger*⁷ (*tyrlu manningin* < *tyrlumanningin*; da. helikopterbesætning), *summar festivalur* (< *summerfestivalur*; da. sommerfestival), *hita pumpa* (< *hitapumpa*; da. varmepumpe), *kaffi maskina* (< *kaffimaskina*; da. kaffemaskine) og *norðurlanda meistarskap* (< *norðurlandameistaraskap*; da. nordisk mesterskab). Som det fremgår af eksemplerne, angår dette især substantiver, men der er også eksempler på adjektiver, jævnfør *tað kann fáa ævintýr kendan dām*⁸ (< *ævintýrkendan*; da. eventyragtigt) og *har er sera náttúru vakurt*⁹ (< *náttúruvakurt*; da. naturskønt).

6 direkte oversat: "helheds løsning omkring huset".

7 direkte oversat: "helt fantastisk arbejde helikopter besætningen gør".

8 direkte oversat: "det kan få eventyr agtigt præg".

9 direkte oversat: "der er meget natur skønt".

Nyordspolitik

I færøsk er der en rimelig stærk tradition for at lave nyord som afløsningsord for fremmed ordstof, som trænger sig på i almensproget og i generelt fagsprog. Globaliseringstendensen og de øgede og åbne kommunikationsformer, som har præget de sidste mange år, har medført, at grænserne mellem nationalsproget og det fremmede udviskes mere og mere, og alting sker med større hastighed end før. Det medfører også, at det er sværere at følge med og holde stand med hensyn til neologismer for fremmed ordstof. Hovedtanken bag traditionen for afløsningsord har været, at man bør bestræbe sig på, at nyt ordstof passer ind i det færøske sprogsystem med henblik på det lydlige, det bøjningsmæssige og det ortografiske.

Det færøske Sprogråd (indtil 1.1.2013 Det færøske Sprognævn) har været en vigtig aktør med hensyn til nyt færøsk ordstof. Via rådets sprogjeneste har man fulgt med i, hvilke behov der er for færøske afløsningsord både i almensproget og inden for diverse fagområder. På Sprogrådets hjemmeside (www.malrad.fo) lanceres jævnligt forslag til nye afløsningsord, som enten er fremkommet via direkte forespørgsler til rådet eller er kommet uopfordret ind til rådet fra sprogbrugere, som har haft brug for at finde et bedre færøsk ord eller udtryk.

Lidt baggrund

Lige fra begyndelsen har ordforrådet stået meget centralt i diskussionen om det færøske skriftsprog. I anden halvdel af 1700-tallet, omkring 100 år inden skriftsproget fik en nogenlunde fast form, er oplysningsmanden og sprogforskeren J.C. Svabo meget pessimistisk omkring det færøske sprogs fremtid og er bekymret for, at det er ved at uddø på grund af fremmed og i særdeleshed dansk indflydelse. Med V.U. Hammershaimbs forslag af 1846 til en standardiseret ortografi for færøsk blev de første skridt taget henimod et færøsk skriftsprog. Det blev dog kun lidt anvendt i begyndelsen; det havde ikke stor udbredelse, men blev mest benyttet til spredte folkloristiske optegnelser. Men i 1890 begyndte en færøsksproget avis »Føringatíðindi« at udkomme og den fik stor betydning som formidler af færøsk skriftsprog. Man ser i avisen, at sagen om fremmede ord kontra hjemlige ord var en hård nød at knække for dem, der ville skrive færøsk. Naturligt nok var færøsk efter en tilværelse som almuesprog rigt på ordforråd for konkrete ting og sager samt på ord for følelser, oplevelser, overbevisninger etc., men savnede derimod i stor udstrækning ordforråd for mere abstrakte ting og teoretiske begreber.

Jakob Jakobsen som sprogfornyer

Den første færøske sprogfornyer var dr. Jakob Jakobsen (1864–1918). Han siger i artiklen »Lidt om sproget og retskrivningen« (1901) at »[d]et færøske sprog er for øjeblikket i en stærk gæringsperiode. På den ene side vrimler det i den daglige tale af ufærøske, navnlig danske, ord og vendinger, så man skulde tro, at sproget med stærke skridt gik sin opløsning i møde; på den anden side er det dog ikke blot muligt, men let overkommeligt i skrift at fremstille et forholdsvis rent færøsk med undgåelse af de fleste i samtalsproget gængse fremmedord. Disse have nemlig som regel ikke (i al fald kun delvis) fortrængt de tilsvarende færøske ord; de bruges i almindelighed side om side med de sidste, ofte ganske i flæng« (Jakob Jakobsen 1957, 48). Ifølge Jakob Jakobsen er det især ord for abstrakte fænomener, som er kommet ind i sproget. Han mener, at man bør bestræbe sig på at danne nye færøske ord for de fremmede og ellers dyrke gammelt færøsk ordstof, som endnu er levende, skønt det kan være meget sjældent i brug.

Senere bliver Jakobsen mere radikal purist. Denne drejning har man sat i forbindelse med hans rejser til Shetland, hvor han optegnede resterne af det gamle nordiske sprog dér. Måske er han på disse rejser blevet bevidst om, at det kunne gå færøsk på samme måde som det gik for norn¹⁰ på Shetland. Men en anden betydelig faktor var, at avisen »Føringatíðindi« nu var udkommet i nogle år, og det viste sig, at man sagtens kunne skrive om alle mulige ting på færøsk. Og de der skrev i avisen, opfattede de indlånte ord som noget fremmed; det afsløres især ved, at sådanne ord ofte står i citationstegn.

Fra 1889 udkom en almanak fra Københavns Observatorium, og Jakob Jakobsen stod for den færøske udgave. Her fik han rigtig sin sag for, fordi nu skulle han skrive om astronomi og andre fagområder på færøsk, og det var en stor udfordring. Som eksempler på nydannelser fra almanakken kan nævnes: *gongustjørna* (da. planet), *balastjørna* (da. komet), *lærdur háskúli* (da. universitet), *málmerki* (da. sprogtræk), *sjónarringur* (da. horisont), *snúningstíð* (da. omdrejningstid), *sólstøður* (da. solhverv), *stjørnumerki* (da. stjernebillede), *stjornutorn* (da. observatorium), *tvørmál* (da. diameter).

Jakob Jakobsen udgav også en samling færøske middelalderdiplomer »Diplomatarium Færoense« (1907) og skrev en udførlig indledning til den. Derfra kan nævnes disse eksempler på nydannelser: *bókasavn* (da. bibliotek), *málføri* (da. dialekt), *nasaljóð* (da. nasal), *sjálvljóð* (da. vokal), *skjalasavn* (da. arkiv),

10 Norn er navnet på det nordiske sprog, der blev talt i de norske vikingebosættelser i Skotland samt på de skotske øer Orkney, Shetland og Hebriderne. Norn, der stort set var uddødt ved midten af 1700-t., holdt sig længst på Shetland.

trúarboðari (nu: *trúboðari*) (da. missionær), *trúbótin* (da. reformationen), *tvíljóð* (da. diftong).

Fra et andet af Jakobsens hovedværker »Poul Nolsøe. Lívssøga og irkingar« (1908-12) kan eksempelvis nævnes: *eftirspurningur* (da. efterspørgsel), *einrøða* (da. monolog), *herflotastýri* (da. admiralitet), *hugsjón* (da. ideal), *klombrar* (nu: *klombur*) (da. parentes), *kollvelting* (da. revolution), *misprenting* (da. trykfejl), *siðamenning* (nu: *siðmenning*) (da. kultur), *siglingarfrøði* (da. navigation), *skaðatrygging* (da. forsikring), *skráskrift* (nu: *skákskrift*) (da. skråskrift), *úrdráttur* (da. produkt).

Jakob Jakobsen benytter sig af hovedsagelig to metoder, når han danner nyord: 1) ved oversættelseslån 2) eller ved at udvide betydningsområdet i gamle ord. En betydelig del af Jakobsens nyord er lånt eller i hvert fald inspireret af islandsk, mens oversættelseslånene i almindelighed udgår fra dansk. Her er nogle eksempler: *bókamentir* (nu: *bókmentir*) (isl. *bókmenntir*, da. litteratur), *fyrmynd* (isl. *fyrirmynd*, da. forbillede), *landbúnaður* (isl. *landbúnaður*, da. jordbrug), *sjónarmið* (da. synspunkt), *hugsjón* (da. ideal), *sjónarringur* (isl. *sjón(ar)hringur*, da. horisont), *skynsemi* (da. fornuft), *skjalasavn* (isl. *skjalasafn*, da. arkiv), *trúbót* (da. reformation), *upphav* (da. begyndelse), *varðbald* (da. vagt), *yvirlit* (isl. *yfirlit*, da. oversigt). Andre neologismer er friere af sit forlæg, eksempelvis: *miðjarðarringur* (isl. *miðbaugur*, da. ækvator), *sjónarvitni* (isl. *sjónarvottur*, da. øjenvidne), *skaðatrygging* (isl. *vátrygging*, da. assurance), *sóttverja* (isl. *sóttvörn*, da. karantæne).

En tredje mulighed, som er at tillemppe låneordene til færøsk fonotaks eller bøjningsmønster, benytter Jakobsen sig ikke af. Senere er denne mulighed blevet rigt anvendt, eksempelvis med følgende ord: *bilur* (da. bil), *konteynari* (nu også almindeligt som *bingja*; da. container), *súkkla* (da. cykel), *greyp* (da. grape), *vesi* (da. wc). Andre er optaget uændret, fx: *mikrofon*, *telefon*, *radio*.

Andre sprogfornyere

I tiden efter dr. Jakob Jakobsen er der andre sprogfornyere, blandt andre filolog og professor Christian Matras, botanikeren Rasmus Rasmussen, ornitologen Mikkjal á Ryggi, embedslægen Hans Debes Joensen, geologen Jóannes Rasmussen og lærer Jóhannes av Skarði. De har alle ydet en betydelig indsats på hver sit område og gjorde meget ud af at udvikle og benytte neologismer i det, de skrev, og det er på områder, hvor det færøske skriftsprog ikke i forvejen var specielt dyrket. Jeg vil kort vise et udpluk af nogle af de neologismer, som tilskrives professor Christian Matras, og som for en stor del fremkom i forbindelse med at han — lige som dr. Jakob Jakobsen — oversatte den almanak, som Københavns Observatorium udgav, til færøsk: *ráksnúgvín* (da. opportu-

nistisk), *mýl* (da. molekyle), *evnisbundin* (da. materiel), *ígerð* (da. infektion), *yrkisgagn* (da. (legems)organ), *sannkenning* (da. erkendelse), *sjóbúnaður* (da. havbrug), *fjølfrøðingur* (da. polyhistor), *skilmarking* (da. definition), *formliga* (da. formelt), *algilding* (da. generalisering).

En anden sprogforner bør også nævnes. Professor Jóhan Hendrik W. Poulsen (1934-) har siden 1970-årene udmærket sig som en dygtig og produktiv ordsmed, såvel i almensproget som i fagsproget. Nogle få eksempler fra hans hånd skal nævnes her: *atstöðuskip* (en. standby ship), *bingja* (da. container), *brimfjøl* (en. surfboard), *flogbólur* (en. volleyball), *fløga* (en. CD), *gegni* (da. habilitet), *geymi* (da. usb-stick), *bugburður* (da. holdning), *myndil* (da. model), *samleiki* (da. identitet), *savnindi* (da. arkivalier), *talgildur* (da. digital), *telda* (da. computer, sv. dator), *tyrla* (da. helikopter). Han har også redigeret fagordlister, blandt andet en computerordliste (1990) og en olieproduktionsordliste (2002). Den sidste indeholder omkring 1.000 forskellige ord. Orddannelsesprincippet er udelukkende det puristiske: nydannelser på hjemlig grund. Metoden er hovedsagelig sammensætninger (fx: *flog-bólur*, *bugburður*, *tal-gildur*) og afledninger (*telda*). Til dels er gamle ord blevet udstyret med ny betydning (*bingja*, *fløga*). Visse af disse ord har vist sig at være yderst anvendelige og produktive i nye sammensætninger, for eksempel *telda* og *fløga*, jævnfør for eksempel *teldubráv* (en. e-mail), *teldufloega* (en. CD-ROM), *teldufrøði* (da. datalogi), *teldusníkur* (en. hacker), *telduspæl* (da. computerspil), *fløguspælari* (da. CD-afspiller), *fløgustøð* (da. CD-station).

Som det fremgår er neologismerne produkt af enkeltpersoners arbejder, som har gået ud på at formulere sig på færøsk på et udyrket område for første gang. Det medfører selvfølgelig, at der er visse områder, som er blevet dyrket, mens andre har fået lov til at ligge udyrket hen. Som eksempel herpå kan nævnes mange tekniske fag, fx maskinfag, som til en stor del er mere usystematiseret og blandet med og inspireret af blandt andet dansk, tysk og engelsk.

Nyordspolitik institutionaliseret

Efter at det Færøske sprognævn blev etableret i 1985, spillede det en central rolle i færøsk sprogrøgt. I sprognævnets formålsparagraf stod blandt andet, at nævnet skal fungere som sprogrøgts- og sprogværnsorgan, og det skal indsamle og registrere nye færøske ord samt være behjælpelig med at udvælge og skabe nye ord. Nævnet skal også være opmærksom på udvikling af fejlagtig sprogbrug og prøve at forhindre, at den fæstner sig. Lige fra begyndelsen leverede Sprognævnet en lang række forslag til neologismer på alle mulige fagområder, men også inden for almensproget. Ofte skete det efter direkte henvendelse fra sprogbrugere, som i deres hverdag var i bekneb for et bestemt ord eller en

bestemt vending. Et lille og tilfældigt udpluk af sprognævnets forslag skal nævnes her: *stoytkoddi* (en. air bag), *lívagnafroði* (da. anatomi), *verklagslóg* (da. anlægslov), *fylgiskjal* (en. attachment), *hornabóltur* (en. baseball), *kagi* (da. browser), *stakdømi* (en. case), *kjatt/kjatta* (en. chat), *avkotari* (da. dekoder), *tvíklíkkja* (da. dobbeltklikke), *filuflutningur* (da. filoverførsel), *verjugarður* (en. firewall), *rørskoyti* (da. fittings), *framsenda* (en. forward), *bikarljós* (da. fyrfadsllys), *ileguarvur* (da. genetisk arv), *dulleiðing* (da. hypnose), *kunningarfrøði* (da. informatik), *hvøkil* (da. katalysator), *einala/einaling* (da. kloner/kloning), *samkenna* (da. kondolere), *ætlanarskriv* (en. letter of intent), *frumband* (da. masterband), *smáfloða* (da. minidisk), *útveita* (en. outsource), *fjöl-skapaður* (en. polymorph), *einskilja/einskiljing* (da. privatisere/privatisering), *váðagreining* (da. risikoanalyse), *samhyising* (da. samhusning, en. co-location), *kurla* (da. snabel-a, @), *samværi* (da. symbiose), *leitiforrit* (da. søgeprogram), *liðmenning/bólkamenning/toymismenning* (en. teambuilding), *fjarlæknafrøði* (da. telemedicine), *tykissamfelag* (en. virtual community), *tykisrúm* (da. virtuelt rum), *vevstjóri* (en. webmaster), *heimsvevur* (en. World Wide Web), *bingja* (da. container), *glæra* (da. transparent), *uppvørpa* (en. overheader), *eustamark* (en. deadline), *heila/heiling* (en. heal/healing), *samkynd/samkyndur* (da. homoseksualitet/homoseksuel), *tvíkilja* (da. katamaran), *fyríbúnaður*, *tilbúgving* (da. beredskab), *farstöð* (da. terminal).

For yderligere oplysninger kan jeg henvise til det Færøske sprogråds hjemmeside: www.malrad.fo, hvor man kan finde en hel del oplysninger om rådets virke og blandt andet også finde ordlister, som omfatter for eksempel geologiske, juridiske, datalogiske, grammatiske, meteorologiske, forsikringsmæssige og andre termer samt ordlister med terminologi inden for olieindustri, fodbold, forsikring, marked og så videre.

Med hensyn til nyordspolitikken viser det sig – firkantet sagt – at neologismerne for det meste lever og fungerer i skriftsproget og faktisk dominerer der, mens de ord, som neologismerne er tiltænkt at afløse, for en stor del lever videre i talesproget og forekommer lige så hyppigt der som neologismerne.

En del af neologismerne blev i en årrække lanceret i et sprog-brev, som det færøske sprognævn med jævne mellemrum udsendte offentligt. Senere har Sprognævnets, senere Sprogrådets hjemmeside, overtaget rollen. Andre neologismer bliver lanceret gennem den færøske radio, færøsk tv, gennem aviserne eller via sproglige fora på internettet og blandt andet på facebook. Det lader til at være en effektiv måde at lancere nye ord på. Mange er skeptiske i begyndelsen, men efterhånden viser det sig, at mange af ordene bliver en naturlig og integreret del af sproget.

Med hensyn til dannelse af nyord i færøsk er der ingen tvivl om, at færøsk

traditionelt har lagt sig meget tæt op ad den linje, som man har fulgt i islandsk sprogrøgt, og mange færøske nyord har et klart islandsk forbillede.

Det som gennem tiderne har kendetegnet færøsk sprognormering er purismen, som er en type ideologisk ordforrådsnormering, som er nationalt baseret. Begrebet sproglig purisme indebærer, at man prøver på at holde sproget rent for visse typer ord, som kommer eller er kommet ind i sproget udefra, det vil sige at pointen med purismen er at værne sproget mod uønsket sprogkontakt.

Spørgsmålet omkring ordforrådet er til stadighed til diskussion i det færøske sprogsamfund. Især foregår der jævnlig diskussion om, hvad der er god og dårlig sprogbrug.

Hovedsynspunkterne repræsenterer typisk på den ene side et puristisk sprogsyn, som ønsker at begrænse mængden af fremmed ordstof, og på den anden side et mere liberalt sprogsyn, som er åbent for importord. Der findes naturligvis kritiske røster i debatten, som synes, at sprogrøgten har slået ind på en for streng og begrænsende linje, og at man generelt har været for bange for at acceptere fremmede ord (og det vil traditionelt sige danske ord, men nu også engelske) som en naturlig del af færøsk.

Naturligvis fungerer det ikke på den måde, at alle forslag om færøske afløsningsord for et fremmed ord eller term per automatik accepteres af sprogsamfundet. Det har man aldrig nogen sikkerhed for, og der findes talrige eksempler på neologismer, som helt enkelt aldrig har vundet indpas i sproget af en eller anden grund. I så henseende udviser sprogsamfundet en sund kritisk sans. Eksempelvis er det lykkedes at udskifte det danske *telegram* med det mere færøsk klingende *fjarrit*, mens det aldrig er lykkedes at erstatte *telefon* med fx *fjarrrøðil* eller *máltráður*. Alle anvender ordet *telefon*. Men så kan man også se, at det ord danner grundlag for yderligere en neologisme, og det er ordet *fartelefon* for *mobiltelefon*, et ord, som er en hybrid mellem et hjemligt ord (*far* beslægtet med *fara* 'gå') og et fremmed ord (telefon). I praksis fungerer det ofte sådan, at vi har to parallelle ord om det samme, et mere fremmedartet ord, som ofte er hyppigt i talesproget og i mere uformelle sammenhænge, mens skriftsproget og det mere formelle sprog hælder til at anvende et færøsk afløsningsord. Som eksempler på det kan nævnes *konteynari* vs. *bingja* og *e-mail/e-meyl* vs. *teldupostur*. Samme forhold er der mellem *mobiltelefon* vs. *fartelefon*.

Her følger et udpluk af de nyeste ord fra Sprogrådet (2016): *dragbundur* (da. trækhund), *drúgstoktur* (da. langtidsstegt), *flatbrunnur* (da. plan-silo), *greiðmál* (da. klarsprog, en. plain language), *heiltakin* (da. heldækkende), *hjólvelting* (fr. vélorution), *bópfíggjng* (en. crowdfunding), *bóplán* (en. crowdlending, pear-to-pear lending), *bugakort* (en. mindmap), *knæbundur*

(da. skødehund, sv. knähund, en. lapdog), *målsætlan* (da. strategi), *nándkort* (da. kontaktløst kort, en. proximity card, contactless card), *sersnildir* (en. special effects), *sjúkuelvari* (en. pathogenic agent), *svøvnkøva* (da. søvnapnø, en. obstructive sleep apnea), *talugerð* (da. talehandling, en. speech act), *træliki* (da. kunsttræ), *vegari* (en. facilitator), *vetraræi* (da. vinterlig byge, en. wintry shower), *vørtuverja* (da. ammebrik, en. nipple shield), *yrkisgerð* (da. professionalisering),

Fremtidsudsigter

Det at færøsk har levet og stadig lever så tæt op ad dansk, er ikke noget enestående eksempel. Sprogkontakt har der været til alle tider. I vikingetiden havde for eksempel det norrøne sprog stor påvirkning på engelsk, og op gennem middelalderen var det tyske sprogs påvirkning på de nordiske sprog ret stor og udbredt, og i dag taler man meget om det engelske sprogs dominans overalt i verden. Disse kendsgerninger sætter naturligvis store krav til ikke mindst små sprogsamfund som det færøske, især fordi effektiviteten i denne sprogpåvirkning er blevet så stor i takt med den rivende teknologiske udvikling, som vi er vidne til i disse år. Vi behøver blot at nævne fænomener som internet og satellit-tv. Derfor sker påvirkningen med langt større hastighed og er mere dybtgående, end den har været førhen.

Det som vi med god grund kan frygte, er den tendens, at flere og flere fagområder overgår til udelukkende at benytte sig af engelsk som arbejdssprog. Det er ikke noget isoleret færøsk fænomen, men gælder også langt større sprogsamfund. Det er en balancegang mellem det rent faglige og det populærvideenskabelige og almenfaglige. Det er vigtigt at kunne formidle på landets sprog også, ikke mindst når forskningsresultater skal formidles til den brede offentlighed.

I en færøsk sammenhæng er situationen den, at vi efterhånden har påvirkning på to fronter at forholde os til: fra dansk og fra engelsk. Den populære kultur er traditionelt meget påvirket af dansk: En stor del af tv-programmerne, som vises på Færøerne (også i færøsk tv), er danske eller er bearbejdet til danske seere (for eksempel med danske undertekster), hver uge kommer der tonsvis af danske ugeblade til landet, en god del trivallitteratur læses på dansk, computerprogrammer findes i danske versioner med dansk interface og så videre. Det her er naturligvis befordrende for færingers kompetence i dansk, men tager unægtelig noget fra den færøske. Det engelske trænger sig på først og fremmest i diverse tv-kanaler, i ungdomskulturen (inden for musik, computerspil, film og så videre), via internet, men også i den mere akademiske del af kulturen, for eksempel i forbindelse med internationale konferencer og i

videnskabelige tidsskrifter. På Færøerne har vi i over 60 år haft et videnskabeligt tidsskrift, Fróðskaparrit, som helt fra begyndelsen så en ære i at publicere alle artikler på færøsk og på den måde være med til at udvikle færøsk som videnskabssprog. Men siden begyndelsen af 1990'erne er der sket en markant ændring, idet alt flere artikler nu publiceres på engelsk og tilsvarende færre på færøsk. Færøske videnskabsmænd og -kvinder vil også gerne ud i verden!

Afslutningsvis og med henblik på fremtidsudsigterne ser det færøske sprogs fremtid dog rimelig fortrøstningsfuld ud: Færinger lader til at være glade for deres sprog og indstillet på at bruge det i alle livets forhold, men samtidig bør vi ikke være blinde for, at det kræver hårdt arbejde at opretholde et kultursprog nu om dage. Al udvikling sker i rivende fart, og det kræver mange ressourcer, menneskeligt og økonomisk, at følge trop. Derfor er det vigtigt, at politikere og andre bevillende myndigheder indser disse behov og ikke udelukkende opfatter bevarelsen og udviklingen af sproget som noget naturgivet, fordi det er det ikke i et moderne massekommunikationsamfund.

Det er en kendsgerning, at en stor del af den opvoksende generation bruger meget af sin tid på nettet eller på et eller andet elektronisk medium via mobiltelefon, i-pad, computer og så videre, og en lige så stor kendsgerning er det, at den største del af dette foregår på et fremmed sprog, især engelsk. Derfor er det afgørende for det færøske sprogs fremtid, at færøsk bliver en synlig valgmulighed og er tilgængeligt på disse nye scener, ikke som det eneste tilbud, fordi det er utopisk og næppe heller ønskværdigt, men færøsk må være en mulighed og ikke så fraværende, som det er i øjeblikket.

Det er vigtigt, at færinger sprogligt har et færøsk spejl at genkende sig selv i og at udvikle sig ud fra. Derfor er det ret afgørende for det færøske sprogs fremtidige status, at alle sammen, det offentlige og institutioner og private organisationer og borgerne som individer står sammen om at tilvejebringe færøske digitale tilbud så som spil, læreprogrammer og andet, fordi en af de største sproglige opgaver i øjeblikket er netop at skaffe færøsk sprog en plads i de digitale medier, hvor børnene og de unge bruger en så stor del af deres tid og energi sprogligt set. Det er helt essentielt, hvis færøsk skal have en fremtid foran sig og en plads i det fremtidige sproglige landskab.

Summary

This article provides a sketch of contemporary Faroese with emphasis on certain modern changes in the morpho-syntax. There seems to be a general change in the use of the dative and the accusative, in nouns as well as proper nouns; this reveals itself in the distribution of inflected forms. The article also gives examples of English influence on Faroese pronunciation and orthogra-

phy. In addition to this, the article gives an account of how Faroese language policy set out in the 19th century, and where it is at today.

Zakaris Svabo Hansen, mag.art., er studielektor ved institut for færøsk sprog og litteratur ved Fróðskaparsetur Føroya og formand for Det færøske sprogråd.

Litteratur

- Hansen, Zakaris Svabo, 1996. Faroese now and in the future. I: *Tidsskrift FOVU Dialog i nordisk folkbildning och vuxenundervisning 1*: s. 19-21.
- Hansen, Zakaris Svabo, 2001. Faroese — a diachronic and synchronic overview. I: Thomas Stolz (red.): *Minor Languages of Europe. A Series of Lectures at the University of Bremen, April-July 2000*, s. 123-141. Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Hansen, Zakaris Svabo, Jacobsen, Jógvan í Lon and Weyhe, Eivind, 2003. Faroese. I: Ana Deumert and Wim Vandenbussch (red.): *Germanic Standardizations. Past to Present*, s. 157-191. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Jacobsen, Jógvan í Lon, 2001. Standardfærøsk eller standard i færøsk. I: *Sprog i Norden* 2001, s. 47-65.
- Jacobsen, Jógvan í Lon, Hansen, Zakaris Svabo, Johansen, Anfinnur, Staksberg, Marius and Petersen, Hjalmar P., 2001. *Udredning om domænetab og sprogpoltiske initiativer i færøsk*. <http://www3.siu.no/vev.nsf/info/Internasjonalisering-NordmalForum2001-E4BB6>
- Jacobsen, Jógvan í Lon, 2012. *Ærligt talt, who cares?* En sociolingvistisk undersøgelse af holdninger til og brug af importord og afløsningsord i færøsk (Moderne importord i språka i Norden, nr. 13). Novus forlag. Oslo.

Jakobsen, Jakob, 1957. *Greinir og ritgerðir*. Tórshavn.

Larsen, Kaj, 1993. Hin fyrsti málreinsarin. I: *Málting* 9. Tórshavn: s. 12–19.

Málráðið, Tórshavn: www.malrad.fo

Nordens språk – med røtter og føtter. 2005. Ed. Iben Sletten Stampe. Nordisk Ministerråd. København

Ólavsstovu, Vár í, 2011. *Mellem tradition og modernitet. Færøskfaget og den færøskfaglige kontekst i national diskurs. En diskursanalytisk redegørelse for fagets idé, praksis og reception i det almene gymnasium*. Syddansk universitet.

Poulsen, Jóhan Hendrik W., 2003. 'Det gode avløysarordet'. Med 'bil' i Norden i 100 år. I: Helge Sandøy (red.): *Ordlaging og tilpassing av utalandske ord*. Novus forlag. Oslo: s. 17-23.

Simonsen, Hanna og Helge Sandøy, 2008. Tilpasning af importord i det færøske skriftsprog. I: Helge Omdal og Helge Sandøy (red.): *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. Novus forlag. Oslo 2008: s. 49-76

Nøgleord: færøsk, bøjningssprog, afvigende kasusformer, variation i bøjning, engelsk påvirkning, nyord, nyordspolitik, purisme, afløsningsord.

Bibliografiske oplysninger

Hansen, Zakaris Svabo, 2017: Språk i fokus: Færøsk. I: Torbjørg Breivik (red.). *Sprog i Norden 2017*, s. 111-127.

<https://tidsskrift.dk/sin/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
